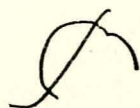

BULETINUL
COMISIUNII
MONUMENTELOR ISTORICE

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

1 9 3 3

MINISTERIUL INSTRUCȚIUNII PUBLICE ȘI AL CULTELOR

MINISTRU : D. GUSTI

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

PREȘEDINTE : N. IORGA

Membri: IOAN ANDRIEȘESCU, PETRU ANTONESCU, GEORGE BALȘ, ALEXANDRU LĂPEDATU,
CONST. MOISIL, PR. NIC. POPESCU, VICTOR G. ȘTEFĂNESCU, ARTUR VERONA.

Secretar-Director : VIRGILIU N. DRĂGHICEANU.

Arhitect-Șef : N. GHIKA-BUDEȘTI.

CUPRINSUL

TEXT:

	Pagina
N. IORGA : Monumentele istorice în vechea noastră literatură	101
„ „ O descriere în versuri a bisericii episcopale din Curtea-de-Argeș	116
„ „ Biserici dintre văile Teleajenului și Slănicului.	118
„ „ O mănăstire de cărturari : Vorona	120
„ „ O explorație arheologică și istorică a județului Olt.	121
„ „ Note moldovenești în legătura cu clădirile bisericești și profane.	124
„ „ Un album de l'art populaire religieux en Pologne	129
Comunicări de N. Lupu, arhitect, și Ion Vărtosu	131
Cronică de N. Iorga	139
Bibliografie de N. Iorga	140
Oficiale de N. Ghica, arhitect-șef.	141
Resumat frances.	144

ILUSTRAȚIUNI :

<i>Monumentele istorice în vechea noastră literatură.</i>	Fig. 3. — Cetatea Neamțului	103
Fig. 1. — Mănăstirea Neamțului	Fig. 4. — Planul Cetății Neamțului.	104
Fig. 2. — „ Bistrița (desemn de Gh. Asachi, publicat în „Calendarul pentru Români“ din 1871).	Fig. 5. — Mănăstirea Hangu	105
	Fig. 6. — „ Mira	106
	Fig. 7. — „ Bogdana	107

RAPORT DE ACTIVITATE PE ANUL 1929

În cursul anului 1929 lucrările Comisiunii Monumentelor Istorice au urmat conform cu programul său și cu prevederile tabloului aprobat.

Aceste lucrări se pot împărți în următoarele categorii :

1. Lucrări de conservare și de reconstituire mai importante.

2. Lucrări de reparațiuni curente.

3. Cercetări și spălături de zugrăveli.

4. Săpături și cercetări arheologice.

I. — Printre principalele lucrări de conservare, și care a dat rezultate frumoase și neașteptate, trebuie dată întâietatea *bisericii Mănăstirii Cozia* a lui Mircea-cel-Bătrân.

După reconstituirea turlei, terminată în anul trecut, s'a urmat cu refacerea acoperișului bisericii, care fusese mult suprainălțat în veacul al XIX-lea. Cercetările de supt acoperișul cel nou au condus la regăsirea frontoanelor vechi rotunjite, care sânt de sigur din epoca lui Mircea, căci sânt caracteristice bisericilor sârbești din Valea Moravei și se găsesc la Calenici, Liuboștinia și Crușevaț.

Aceste frontoane sânt din piatră cioplită și din cărămidă aparentă, iar elementele lor s'au găsit destul de bine conservate pentru a putea fi reconstituite precis și complet.

Fotografiile și schițele ce însoțesc memoriul ce s'a cerut d-lui arhitect Atanasescu vor lămuri Comisiunea.

La *biserica Curtea Veche din București* s'a continuat cu cercetarea elementelor vechi ale bisericii și cu reconstituirea lor; s'au făcut și săpături în jurul bisericii, regăsindu-se temelile a două capele alăturate bisericii și alipite de pronaosul acesteia, cu care erau în comunicație directă prin arcadele ale căror urme se văd pe fațadă. Alte săpături vor trebui făcute spre a se căuta urmele ce mai pot fi găsite ale fostului Palat Domnesc; se va putea aranja o grădină spre a pune în evidență rămășițele găsite. Memoriul cerut d-lui arhitect Teodoru va arăta detaliile.

La *biserica Mihai-Vodă din Capitală* s'a terminat turla, acoperișul și tencuielile; de asemenea și la basa turlei. Învelitoarea s'a făcut cu plumb, conform hotărârii Comisiunii. Rămâne pentru anul viitor de făcut acoperișul corpului bisericii.

La biserica Bucovăț de lângă Craiova s'au terminat turelele și reconstituirea părților superioare ale acoperișului; memoriul cerut d-lui arhitect Atanasescu va arăta amănunțit cum s'a procedat.

La *biserica mănăstiri Pobrata*, frumoasa ctitorie a lui Petru Rareș, s'au reconstituit părțile inferioare ale bisericii care erau mult deteriorate, soclul de jur împrejur, contraforturile lucrate în mare parte din piatră de talie cioplită. Această lucrare foarte delicată cere multă băgare de seamă, trebuind pe de o parte respectat, pe cât posibil, ceia ce este vechiu, așa cum este, și, pe de altă parte, trebuie avută grija de a nu lăsa părți vulnerabile, care ar putea produce noi degradări în viitor. Dar și cos-tul ridicat al pietrei de talie cioplite și al mănii de lucru ne obligă a reduce la minimum posibil înlocuirea pietrelor stricate. Pridvorul bisericii, care a fost modificat într'o epocă posterioară și ale cărui deschideri fuseseră zidite și tencuite, s'a cercetat, găsindu-se supt tencuieli și zidării formele lui cele vechi.

La *biserica Sf. Dumitru din Hârlău* s'a regăsit, supt tencuielile care o acoperiau, frumoasa arhitectură de piatră de la origine, care s'a reconstituit, înlocuindu-se părțile deteriorate. Mai sânt încă de reconstituit ferestrele de piatră de la pronaos, ale căror urme s'au regăsit supt umplutura de zidărie și supt tencuieli.

La *biserica Mănăstirii Neamțului* a lui Ștefan-cel-Mare s'a regăsit de către d. arhitect G. Sterian supt tencuieli toată arhitectura primitivă a bisericii, relativ bine conservată, astfel că urmează a se repara și consolida spre a rezista și în viitor.

La *Mănăstirea Cetățuia* din Iași s'au reparat radical acoperișurile de olane de la Sala Gotică și de la chilii, și în anul viitor urmează a se începe restaurarea bisericii, începând cu acoperișurile de la turla și corp, având în vedere formele primitive, care se văd în tabloul ctitoricesc din timpul lui Duca-Vodă, aflat în pronaosul bisericii. Proiectele se vor prezenta Comisiunii spre aprobare.

II. Printre lucrările de reparațiuni curente avem: La *biserica Sft. Spiridon Vechiu din București*, reparații exterioare.

La Antim, lucrări la paraclisul mănăstirii.
 La Tutana, reparații la turlele bisericii.
 La Domneasca din Târgoviște, reparații la so-clu, la trotuar și la scările din față.
 La Sfânta Vineri din Târgoviște, reparații.
 La Doicești, subzidire și refacerea pridvorului.
 La Rucăr, subzidire și reparații.
 La Codreni, reparații la clopotniță.

La biserica Mănăstirii Dintr'un Lemn, după reconstituirea frumosului pridvor cu stâlpi de piatră ascunși sub zidărie și tencuieli, s'au reparat turlele bisericii. La Petrești-Cărbunești (Gorj), semnalată Comisiunii de către d. profesor Bărcăcilă, la schitul Surpatele, la Mănăstirea Hurez, la schitul Strâmba (Gorj), la Polovraci, la Sf. Nicolae și Trei Ierarhi din Iași, la biserica lui Petru Rareș din Baia s'au făcut reparații curente, arătate în memoriile arhitecților.

La Mitropolia din Târgoviște s'a terminat adăpostul pentru păstrarea frumoaselor pietre și obiecte rămase de la vechea Mitropolie dărnănată, pietre care au fost găsite aruncate afară și care s'au strâns prin îngrijirea Comisiunii și s'au adăpostit provisoriu într-o magazie de lemn, care nu mai poate rezista timpului.

III. *Cercetările și spălările de zugrăveli* vechi acolo unde ele sânt acoperite de altele mai noi, care le ascund sau le desfigurează, constituie una grijile de căpetenie ale Comisiunii, însă, din cauza lipsei de personal pregătit, aceste lucrări merg greu și nu se pot face decât prea puține, față cu numărul mare de biserici care așteaptă să fie studiate și reparate în cea ce privește frescurile lor.

La Biserica mare de la Cozia s'au spălat zugrăvelile turlei și ale naosului; mai rămâne pentru anul viitor altarul.

La biserica cu Sfinți din București s'a terminat zugrăveala interioară la turlă, unde s'a zugrăvit un pantocrator nou; restul turlei s'a dat cu o tentă neutră.

La Dobrovăț s'au făcut cercetări; de asemenea la Sf. Gheorghe din Hârlău și la Cetățuia din Iași.

Spălarea picturii interioare a bisericii mănă-

tirea Cotroceni, prevăzută la tabloul din acest an, nu s'a putut face.

IV. Săpături și cercetări arheologice, pe lângă cele de la Curtea Veche din București, pomenite la începutul acestui raport, s'au făcut la Biserica Domnească din Curtea-de-Argeș, unde s'au consolidat temelile ruinelor găsite, dependențele palatului și ale porților vechii incinte, apoi s'a aranjat grădina din prejur.

V. S'au mai dat ajutoare bisericii mănăstirii Cașin din Bacău pentru facerea unei tâmpole noi, cea veche fiind distrusă odată cu biserica din cauza incendiului din anul 1920.

VI. Unele lucrări s'au făcut sub direcția noastră, însă din *bani donați de către particulari binevoitori*.

Astfel la biserica Sf. Arhangheli din Craiova restaurarea se face din donația de două milioane a doamnei Paulina Vorvoreanu, mare proprietară din Craiova. În acest an s'au făcut zidăriile din roșu până la turlă și acoperișul bisericii.

O altă biserică ce se repară din donație este cea de la Budești-de-Vâlcea, lângă Băbenii-de-Olteț, unde donatoarea este proprietara moșiei, doamna Zoe Goleșcu. În acest an s'a subzidit biserica, care era foarte deteriorată și prezenta foarte multe crăpături, s'au țesut acele crăpături, s'au legat bolțile cu tiranți de fier, și s'a făcut acoperișul din nou.

Ambele aceste lucrări vor continua la anul.

VII. Atelierul de reparații a continuat activitatea sa, scăpând de la distrugere obiecte vechi de mare valoare. Este însă amenințat să dispară, fiindcă șeful este pensionat. Totuși ar fi foarte util să i se dea posibilitatea de a continua lucrările, căci este o serie de catapetesme de mare valoare, multe din timpul lui Constantin-Vodă Brâncoveanu, care sânt amenințate de distrugere din cauza carilor, și ar fi bine venită o nouă organizare a acestui atelier de reparații, cu care s'ar putea salva lucrări de artă care merită să fie conservate și care, dacă nu se vor lua măsuri, sânt destinate să dispară în scurt timp.

RAPORT DE ACTIVITATE PE ANUL 1930.

În campania anului 1930 lucrările tehnice ale Comisiunii Monumentelor Istorice s'au executat cu greu din cauza sumelor reduse de la buget și a dificultății încasărilor acestor sume. Din această cauză nu s'au putut face decât lucrări mici, și cele mai importante au înaintat cu greu.

1. Lucrările mai importante au fost cele de la Cozia, unde se urmează cu restaurarea bisericii lui Mircea-cel-Bătrân. Acolo s'au găsit date prețioase și destul de complete pentru a permite reconstituirea formelor de la naos; pentru pro-naos chestia este nelămurită, și din această cauză

se vor păstra dispozițiile actuale, reconstituindu-se numai părțile unde posedăm date certe.

La Bucovățul de lângă Craiova s'a urmat cu restaurarea fațadelor și lucrările interioare de tencuieli de la turlă, a soclului, înlocuindu-se numai părțile stricate și păstrându-se pe cât s'a putut părțile vechi în bună stare.

La clopotnița mănăstirii Brebu s'a început restaurarea la fațade, la cornișa superioară, care s'a reconstituit, urmând apoi în jos cu înlocuirea cărămizilor stricate și rostuirea întregii suprafețe până la linia centrelor primelor panouri.

La biserica Mihai-Vodă s'a urmat cu lucrările la basa turlei, care s'a învelit cu plumb și s'a lucrat la restaurația fațadelor ei.

La Sf. Elefterie din București s'a restaurat turla din nou, în locul celei de lemn, s'a refăcut acoperișul cu olane în locul tablei stricate, restaurându-se cornișa veche, s'au regăsit supt tencuiala fațadelor urmele vechilor zugrăveli care s'au conservat și s'au restaurat tencuielile stricate; s'au consolidat zidurile prin repararea crăpăturilor cu ciment. S'a reconstituit pridvorul zidit cu cărămidă, care ascundea coloanele și arcadele dintre ele, care s'au dat la iveală, reparându-se.

La Mănăstirea Neamțului s'a lucrat la restaurarea acoperișului turlei bisericii și la părății turlei și a baselor turlei.

La Pobrata s'a continuat cu restaurarea prătrăriei de la soclul bisericii și s'au deschis ferestrele zidite de la pronaos și pridvor spre a se studia restaurarea lor.

La Sf. Dumitru din Hârlău s'au restaurat ferestrele mari de la pronaos, reconstituind formele vechi cu plumb și geamuri acolo unde nu s'a putut face altfel, lipsind pietrele.

Această operație delicată înviază pentru privitor elementele arhitecturii dispărute. S'au mai reconstituit ferestrele de la absidă și s'au consolidat părțile existente ale soclului din jurul bisericii.

La Curtea Veche din București s'a restaurat soclul bisericii, s'a făcut trotuarul de jur împrejur și s'au restaurat temeliile zidurilor găsite în jurul bisericii, acoperindu-se spre a fi păstrate.

III. — S'au mai făcut lucrări de reparații la următoarele biserici:

La Biserica Domnească din Curtea-de-Argeș în interior; la Trei Ierarhi din Iași, terminarea împrejmuirii, reparatul caloriferului, al motorului și al ventilatorului.

La biserica Aron-Vodă din Iași, la Sf. Ioan din Vaslui, la Bălinești-Dorohoiu, la paraclisul mănăstirii Antim din București, la Sf. Dumitru din Bucu-

rești, la Sfânta Vineri din Târgoviște, la Sf. Gheorghe din Rucăr, la schitul Negru-Vodă din Muscel, la clopotnița de la Tutana-Argeș, la Mănăstirea din Vălenii-de-Munte, la biserica Filip din același oraș, la Pavilionul crucii de la Călugăreni, la Săftica (Ilfov), la Polovraci (Gorj), la Petrești-Cărbunești (Gorj) la Strâmba, la Surpatele (Vâlcea), la Zlătioara, la Dintr'un Lemn, la Hurez (Vâlcea), la Brădești din Dolj. La Băbeni-Budești, pe Olteț, s'a continuat cu lucrările de restaurare întreprinse din indemnul și cu cheltuiala d-nei Zoe Goleșcu și a d-rei Maria Goleșcu.

La biserica Sfinții Arhangheli din Craiova s'a continuat restaurarea din fondul donat de d-na P. Vorvoreanu.

S'au mai făcut devise și controlări de lucrări la Hlincea (Iași), Făstăci (Vaslui), Toți Sfinții (Râmnicul Vâlcei), Vârtop (Dolj), Coșoveni (*idem*), Cioroiu (Romania), Drăghiceni, Balș, Știrbei (Romania), Zăvideni, Buleta, Oteșani (Vâlcea), etc., etc.

IV. *Spălări și restaurări de zugrăveli vechi* s'au făcut la pridvorul mănăstirii Cozia din fondurile Comisiunii Monumentelor Istorice.

Alte restaurări de zugrăveli s'au făcut la Zăvideni (Vâlcea), la Surlari (Ilfov), la mănăstirea Rătești (Buzău), la Sfânta Paraschiva din comuna Balș, la biserica Obedeau din Craiova și la Oțeteliș din Vâlcea: acestea din urmă s'au făcut din fondurile parohiilor, supt controlul Comisiunii Monumentelor Istorice.

V. *Reparații de mobilier și obiecte de artă bisericească:* la tâmpla bisericii mănăstirii Hurez, la biserica Stelea din Târgoviște, la biserica Surpatele din Vâlcea, la tâmpla de la biserica din Golești, etc.

S'a început restaurarea tâmplei de la biserica din Berzunți (Bacău), care a fost adusă la atelier, fiind complet deteriorată și mâncată de cari.

S'au făcut reparațiuni la candelă și alte argintării de la mănăstirea Văcărești, de la biserica Golești, de la biserica din Berzunți, etc.

S'au reparat și așezat la loc mulajele de ipsos aduse de la Minister și montate în Muzeul de la Stavropoleos.

Arhitect-șef, N. Ghica.